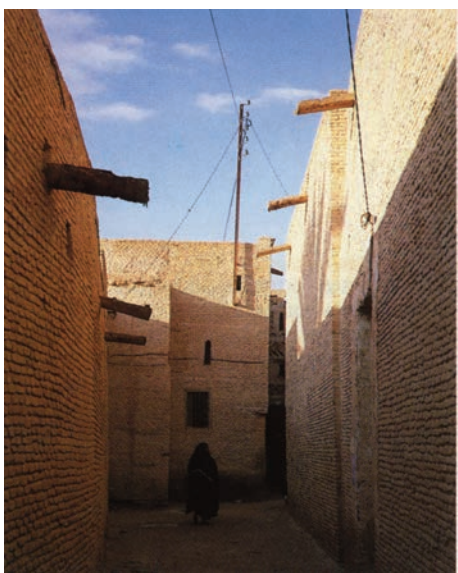
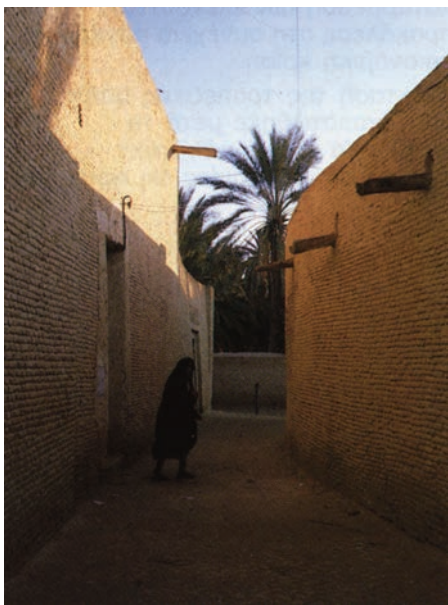

ΤΟΖΕΡ, Η ΠΥΛΗ ΤΗΣ ΣΑΧΑΡΑΣ*

ΣΕ ΑΠΟΣΤΑΣΗ 243 ΧΛΜ. από την Τύνιδα βρίσκεται το Τοζέρ, ή κυριότερη πόλη του Μεγάλου Νότου, εκεί όπου αρχίζει να άπλώνεται ή άμμόδης άπεραντοςύνη τής τυνησιακής Σαχάρας. Ή πόλη είναι κτισμένη σε μια άπό τις διασημότερες όάσεις του κόσμου, που φημίζεται για το ύπέροχο φοινικόδασός της έναμισι έκατομμυρίου δέντρων και τις τριακόσιες πενήντα πηγές της με παροχή 250 λίτρων νερού το δευτερόλεπτο.

ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ Η ΠΕΡΙΟΧΗ αυτή ύπήρξε προκεχωρημένο ρωμαϊκό φυλάκιο στο δρόμο για τον Νότο. Έπωφελούμενη άπό την Pax Romana, πέρασε μια μακρόχρονη εϊρηνηκή περίοδο. Δεκαετίες όλόκληρες τίποτα δέν ήρθε να διαταράξει τον μονότονο βίο των κατοίκων της. Με τον έρχομό όμως των Άράβων τον 7ο αϊώνα, μεταβλήθηκε σε θέατρο αίματηρών και λυσσαλέων συγκρούσεων ανάμεσα στους έκχριστιανισθέντες αυτόχθονες Βέρβερους και τους εισβολείς πολεμιστές του Ίσλάμ.

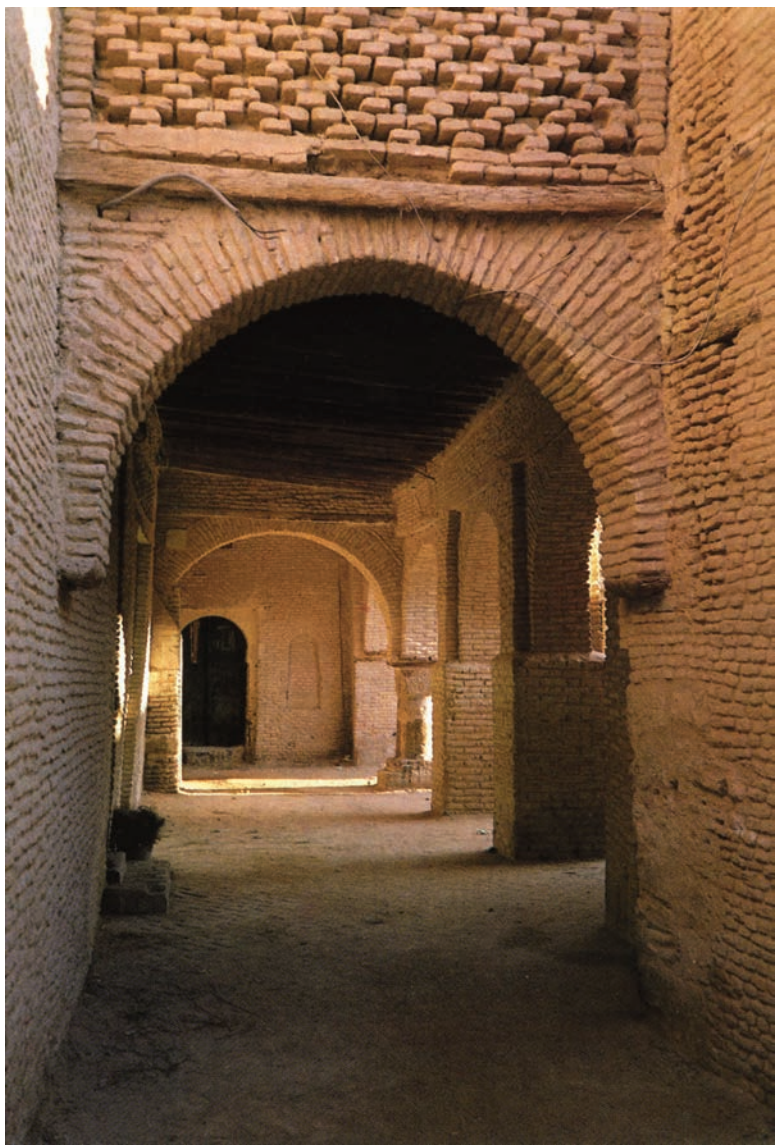

Ύστερα άπό μια περίοδο ταραχών, με την όριστική επικράτηση του άραβικού στοιχείου και τον τελικό έξαραβισμό του πληθυσμού, ή πόλη άρχισε σιγά-σιγά να ξαναπαίρνει τὰ πάνω της, ώσπου στα χρόνια του Μεσαίωνα έφτασε σε τόσο μεγάλη άκμη που δέν μπόρεσε ποτέ να την ξαναβρει στους κατοπινοούς αϊώνες. Με τὰ χρόνια βυθίστηκε στη λήθη, και οί άκραίες συνοικίες της δέν μπόρεσαν να άντισταθοϋν την άμείλικτη προέλαση τής έρήμου, που κάλυπτε τὰ πάντα με τή λεπτόκοκκη άσπρουδερή άμμο της.

Ή ανάπτυξη του διεθνούς τουρισμού, που έλαβε έντυπωσιακές διαστάσεις κυρίως μετὰ τον Δεϋτερο

Παγκόσμιο πόλεμο, απέσπασε βίαια την περιοχή άπό τον μακραίωνα λήθαργό της. Σήμερα το Τοζέρ είναι μια όλοζώντανη έπαρχιακή κωμόπολη που διεθνείς άεροπορικές εταιρείες τή συνδέουν άπευθείας με διάφορες εϋρωπαϊκές πρωτεύουσες. Ή συρροή των τουριστών κορυφώνεται την περίοδο των χριστουγεννιάτικων διακοπών, όποτε διεξάγεται

τὸ μυθικὸ πιά ράλι Παρίσι - Ντακάρ, ἀφοῦ τὸ Τοζέρ ἀποτελεῖ τὸν πρῶτο σταθμὸ τῆς διαδρομῆς. Κατὰ τὸ σούρουπο, ὅταν ἔχουν πλέον τερματίσει καὶ οἱ τελευταῖοι ραλίστες, ἕνα ἑτερόκλητο πλῆθος συνωστίζεται στὰ σκονισμένα δρομάκια γύρω ἀπὸ τὸ παζάρι· καὶ τότε ἡ καρδιά τῆς πόλης μοιάζει ξαφνικὰ νὰ κτυπάει μὲ πιὸ γρήγορο παλμό. Ξένοι φωτορεπόρτερ, φορτωμένοι μὲ βαρύτερες φωτογραφικὲς μηχανὲς καὶ ὅλα τὰ συναφῆ τους ἐξαρτήματα, ὁδηγοὶ ἀγωνιστικῶν αὐτοκινήτων καὶ μοτοσυκλετιστές, ὡς ἄλλοι ἱππότες ἐνὸς ἀλλόκοτου Μεσαίωνα τοῦ μέλλοντος, ἀκολουθοῦμενοι ἀπὸ ἕνα θορυβῶδες καὶ ἔκθαμβο παιδοθέμι, καὶ συμπαγεῖς ἀγέλες τουριστῶν συνωθοῦνται μὲ χωριάτες ποὺ ἐπιστρέφουν ἀπὸ τὰ χωράφια τους, κουβαλώνοντας πανάρχαια καλλιεργητικὰ ἐργαλεῖα ἢ καλάθια γεμάτα καρποὺς ἀπὸ τὴν ὄαση, καὶ μὲ γυναῖκες ποὺ φοροῦν τὴν το-

πικὴ μαύρη ἐνδυμασία μὲ τὰ πολύχρωμα κεντίδια. Παντοῦ ἐπικρατεῖ ἕνα πανηγυριώτικο πανδαιμόνιο ἀπὸ τὶς φωνὲς τῶν πωλητῶν ποὺ διαλαλοῦν τὰ ἐμπορεύματά τους, ἀπὸ τὰ φορητὰ ραδιόφωνα ποὺ παίζουν στὴ διαπασῶν λυγμικοὺς ἀμανέδες καὶ τὰ ἐκκωφαντικὰ κορναρίσματα τῶν τουριστικῶν λεωφορείων ποὺ προσπαθοῦν ἀπεγνωσμένα ν' ἀνοίξουν δρόμο γιὰ νὰ προλάβουν οἱ ἐπιβάτες τους τὴν καρμποσταλικὴ δύση στὴν ἔρημο καὶ νὰ τὴ φωτογραφήσουν ἀπὸ τὴν ἴδια πάντοτε στερεότυπη ὀπτικὴ γωνία. Γιατὶ ὅλοι ἀνεξαιρέτως οἱ ξένοι εἶναι ἔτοιμοι νὰ ὑποκύψουν στὴ «διακριτικὴ γοητεία» τῆς ἐρήμου, ποὺ τὴν αἰσθάνεται κανεὶς συνεχῶς τόσο κοντὰ κι ὅμως τόσο ἀπούσα. Οἱ τελευταῖες ἀχτίδες τοῦ ἡλίου, ποὺ βιάζεται νὰ χαθεῖ στὸν ἀμμώδη ὀρίζοντα, ἔρχονται νὰ χρυσίσουν τὴ σκόνη, ποὺ στὸ παραμικρὸ ἀεράκι πιάνει νὰ στροβιλίζεται, καλύπτοντας τὰ πάντα μ' ἕνα λεπτὸ στρώμα ὠχρας, τὴν ὥρα ποὺ ἡ φωνὴ τῶν μουεζίνηδων ἀρχίζει νὰ πλανιέται πάνω ἀπὸ τὴν πόλη. Ξαφνικὰ ὁ χρόνος μοιάζει νὰ αἰωρεῖται, καὶ ἡ πόλη θαρρεῖς καὶ ἀνοίγει πανιὰ καὶ ἀρμενίζει, ἴδια ἱπτάμενο πλεούμενο, στοὺς αἰθέρες.

Πίσω ἀπὸ τὴ σκεπαστὴ λαχαναγορὰ καὶ στὶς παρυφῆς τῆς παλιᾶς πόλης, τὸ ξενοδοχεῖο Σπλέντιντ προσφέρει καθαρὴ καὶ φθηνὴ στέγη. Τὴν ἐποχὴ ποὺ ἡ Τυνησία ἦταν γαλλικὸ προτεκτοράτο χρησίμευε ὡς ἀποικιακὴ φυλακὴ. Ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο ὀρόφους, κτισμένους γύρω ἀπὸ μιὰ σχετικὰ μικρὴ αὐλή, ὅπου φύεται μιὰ ἐντυπωσιακότερη βερικοκιά. Πιάνουμε ἕνα δωμάτιο μὲ τὴν περίεργη αἴσθηση ὅτι θὰ κοιμόμαστε στὸ χῶρο ἐνὸς παλιοῦ κελιοῦ φυλακισμένων. Εὐτυχῶς ποὺ ὁ ὕπνος τῶν ξεθεωμένων ταξιδευτῶν εἶναι συνήθως βαθὺς καὶ χωρὶς ὄνειρα.

Τὸ κρῦο στὴν ἔρημο εἶναι διαπεραστικὸ τὸ ξημέρωμα ὅταν σκαρφαλώνουμε στὸ Μπελ-

βεντέρε, τὸ ἐντυπωσιακὸ βραχῶδες ὕψωμα ποὺ δεσπόζει σ' ἓνα μέρος τοῦ φοινικόδασους, ἐκεῖ ὅπου αὐτὸ τελειώνει κι ἀρχίζει ἡ ἀπέραντη ἔρημος. Ἀφήνουμε τὸ βλέμμα μας ν' ἀγκαλιάσει στὰ ἀνατολικά τὴν ἀχανῆ λιμνοθάλασσα Ἐλ Τζερίντ, ποὺ λαμποκοπáει στὸ βάθος τοῦ ὀρίζοντα σὰν χυμένος ὑδράργυρος. Ὅμως ἡ ὄαση μᾶς καλεῖ ἐπιτακτικά, ἡ παραμυθένια ὄαση μὲ τὶς χουρμαδιές, τὶς μπανανιές, τὶς ροδιές, τὶς συκιές καὶ τὶς κληματαριές νὰ σκιάζουν ἑκατοντάδες ρυάκια καὶ ποτιστικὰ αὐλάκια ποὺ κελαρύζουν ἀρμονικὰ γεμάτα μικρὰ ἀσημιὰ φάρια. Κάτω ἀπὸ τὸν προστατευτικὸ ἴσκιό τῶν ὀπωροφόρων δέντρων φυτρώνουν λογιῶν λογιῶν ἄνθη. Στὸν παρακείμενο ζωολογικὸ κῆπο βλέπει κανεῖς συγκεντρωμένα τὰ χαρακτηριστικότερα ντόπια ζῶα, ὅπως γαζέλες, ἀλεπούδες τῆς ἐρήμου, τσακάλια, ὕαινες, φενέκ, ἀλλὰ καὶ διάφορα εἶδη φιδιῶν καὶ σκορπιούς.

Περιπλανιόμαστε στὰ σκιερὰ δρομάκια τῆς ὄασης μέχρι ποὺ συναντοῦμε τὸ χωριουδάκι Ἐλ Χαντέρ. Στὴν κεντρικὴ του πλατεῖα ὑψώνεται ἓνας πύργος πάνω σὲ μιὰ ρωμαϊκὴ βάση, ποὺ μαρτυρεῖ τὸ πέρασμα τῶν Ρωμαίων ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ μέρη. Λίγο πιὸ πέρα ὀρθώνεται τὸ ταφικὸ συγκρότημα τοῦ Ἰμπν Σαμπάτ (1282), ὅπου, πίσω ἀπὸ μιὰ πρόσοψη μὲ πέντε τόξα, ἀναπαύεται κάτω ἀπὸ μιὰ γυμνὴ ταφόπετρα ὁ ἄραβας σοφὸς τοῦ 13ου αἰώνα.

Τὸ σπουδαιότερο ὅμως ἀξιοθέατο στὸ Τοζέρ εἶναι ἡ παλιὰ συνοικία Οὐλέντ-ἔλ-Χαντέφ μὲ τὰ παραδοσιακὰ σπίτια τῆς, πολλὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα χρονολογοῦνται ἀπὸ τὸν 14ο αἰώνα. Σὲ αὐτὰ κυρίως ὀφείλει τὴ φήμη ποὺ ἀπέκτησε καὶ πάλι στὶς μέρες μας ἡ λησμονημένη γιὰ δεκαετίες ὀλόκληρες πολίχνη. Τὰ σπίτια αὐτά, μὲ τὶς χαρακτηριστικὲς προσόψεις τους, ἀποτελοῦν τὰ πιὸ ὑπέροχα δείγματα τῆς παλαιότερης καὶ τυπικότερης ἀρχιτεκτονικῆς τῆς νότιας Τυνησίας. Εἶναι κτισμένα μὲ τοῦβλα στὸ χρῶμα τῆς ὠχρας, ποὺ κατασκευάζονται ἀπὸ μείγμα ἄμμου καὶ ἄργιλου. Μὲ αὐτὰ οἱ ἀνώνυμοι λαϊκοὶ τεχνίτες προσπάθησαν μέσα ἀπὸ γεωμετρικὰ σχήματα νὰ δώσουν, μὲ ἐντελῶς ἀφαιρετικὸ τρόπο, στερεότυπα φυτικὰ σύμβολα (φοινικιές κτλ.), ἀφοῦ τὸ Κοράνι ἀπαγορεύει ρητὰ καὶ αὐστηρὰ τὴν ἀναπαράσταση ἀνθρώπων ἢ ζώων. Τὴν ἀπαγόρευση αὐτὴ οἱ ταπεινοὶ κτίστες πάσχισαν καί, ὡς ἓνα σημεῖο, κατάφεραν νὰ τὴν καταστρατηγήσουν, καλλιγραφώντας μὲ τὰ τοῦβλα κορανικὰ ρητὰ μὲ τέτοια γραφὴ ὥστε νὰ ἐμφανίζονται μορφές τοῦ ζωικοῦ βασιλείου. Ἡ ἐκφραστικὴ δεινότητά τῶν καλλιτεχνῶν αὐτῶν ἦταν τόσο ἔντονη ποὺ ἐνέπνευσαν στοὺς ὑφαντὲς τὰ διακοσμητικὰ στοιχεῖα τὰ ὁποῖα μέχρι σήμερα κυριαρχοῦν στὰ πολύχρωμα κιλίμια τῆς περιοχῆς.

Ἀφηνόμαστε νὰ χαθοῦμε στὰ δαιδαλώδη δρομάκια τῆς παλιᾶς πόλης στρωμένα μὲ ἄμμο. Ὅλη ἡ συνοικία μοιάζει ἔρημη καὶ ἐγκαταλελειμμένη. Οἱ τουρίστες προτιμοῦν τὸ πολύχρωμο καὶ πολύβουο παζάρι μὲ τὶς μπιχλιμπιδωτὲς πραμάτειες. Ποῦ καὶ ποῦ κάποια γυναίκα σὰν φάντασμα ξεπροβάλλει ἀπὸ μιὰ χαμηλὴ, συνήθως πράσινη, πόρτα καὶ βαδί-

ζοντας βιαστικά, σύρριζα στον τοίχο, εξαφανίζεται το ίδιο αθόρυβα πίσω από μιαν άλλη πόρτα. Ο ήχος των βημάτων πνίγεται στην άμμο. Ξάφνου, σε κάποια στροφή ενός σοκακιού, μιὰ μικροσκοπική πλατεία, πού μοιάζει μάλλον με αίθριο μεγάλης κατοικίας, άντηχει από τὸ παίξιμο τῶν παιδιῶν. Κι ἐδῶ τὸ κουτσὸ ἔχει τὴν προτίμηση τῶν κοριτσιῶν. Μόλις λίγο παραπέρα μᾶς τυλίγει καὶ πάλι ἡ σιωπή. Τὸ μουσειάκι λαϊκῆς τέχνης λειτουργεῖ στὸ χῶρο πού ἄλλοτε ὑπῆρξε ἔδρα τῆς θρησκευτικῆς ἀδελφότητος τοῦ Σίντι Μπού Ἀϊσσά. Ὅμορφα διαρρυθμισμένο, δίνει στὸν ἐπισκέπτη μιὰ σαφὴ εἰκόνα ἐνὸς παραδοσιακοῦ σπιτιοῦ τοῦ Νότου. Ἐντύπωση προξενεῖ ἡ πόρτα εἰσόδου μὲ τὰ τριῶν εἰδῶν ρόπτρα. Τὸ ἀριστερὸ ρόπτρο εἶναι γιὰ τοὺς ἄντρες, τὸ δεξιὸ γιὰ τὶς γυναῖκες καὶ τὸ χαμηλότερο γιὰ τὰ παιδιά. Ἔτσι οἱ νοικοκυραῖοι μπορούσαν νὰ ξέρουν ποιὸς ἔκρουε τὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ τους.

Περιδιαβάζουμε ἀρκετὴ ὥρα στὴν παλιὰ συνοικία καὶ παντοῦ ἔχουμε τὴν ἴδια περιέργη αἴσθηση τοῦ σταματημένου χρόνου. Ὅταν ἀπὸ ἓνα στενὸ ξαναβγαίνουμε στὴν κεντρικὴ ἀρτηρία τοῦ Τοζέρ, μᾶς ξαφνιάζουν εὐχάριστα τὰ χρώματα καὶ ἡ βουὴ μιᾶς δραστήριας κωμόπολης, ξεχασμένης ἀπὸ τοὺς πάντες γιὰ αἰῶνες, πού ὅμως τὰ τελευταῖα χρόνια ἀνακάλυψε μαγεμένη τὴ σύγχρονη ἐποχὴ καὶ βιάζεται νὰ προλάβει τὸν χαμένο χρόνο. Τώρα δὲν μᾶς ἀπομένει παρὰ ν' ἀρχίσουμε τὰ ἀτέλειωτα παζαρέματα γιὰ νὰ κλείσουμε τὸ Land Rover πού θὰ μᾶς πάει βαθιὰ μὲς στὴν ἔρημο, γιὰ νὰ ἐπισκεφθοῦμε τὰ ρόδινα βράχια καὶ τὶς σεληνιακὲς χαράδρες τοῦ Τσέμπικα καὶ τοῦ Ταμερζά κοντὰ στὰ ἀλγερινὰ σύνορα.

---

* Τὸ κείμενο αὐτὸ πρωτοδημοσιεύτηκε στὸ περιοδικὸ *ΕΜΕΙΣ*. Ὁ κόσμος τῆς Ἐθνικῆς Τράπεζας, τχ 24, Δεκέμβριος 1990, σσ. 10-12.

Τὸ ταξίδι στὸ Τοζέρ πραγματοποιήθηκε τὴν 30ῆ Δεκεμβρίου 1988.